

Бетмурзаев Шихмирза

□ □ □ □ □ *Безам-безам...*

Сийна бѡьргаш

Маржа-я! хьо, ирсе бералла, кѡршаме кѡналла, дагахьбаллам буьту воккхалла! Дог цѣначу безамах хаьддарг морсачу шелонах кѡиза чекхдолуш хилла-кх, дѡдаьлча а дѡ ца долуш...

«Даг чу дахана кѡхцал», – аьлла безамах цхьана хьекѡалчо. Билгалдина: дог сецча, велла ца Ia стаг, дассаделча а волу дѡа. Ца езий я ца везий – ваха а ца ваьхна. Хан яьккхина-кх. Цхьа а Iилма доцчарна а хаьа: безамо хуьйцу стаг. Озалушверг майравоккху, гийлачунна ницкѡ ло, карахцадолург котвоккху. Мер тѣхь дохкушшехь куьзганаш лѡху хан тѣкхаьчча а ца йицло цуьнан башхалла, дагара дѡа ца долу шатайпа хьал, хѡу. Дѡаяхана ца Iаш, тѣ чан а йиллина Iуьллуш йолу жималла дуьхьалѡэха а, карлайийла а йолало. Дѡатийна Iийна безаман кѡхцал юха а карзахдолу. Шовзткѡе итт, кхузткѡа шо даьлча а. Юх-юха а дагаѡху хилларг а, сино кхѡьллина хилла ойланаш а. Кѡаьсттина сино кхѡьллина ойланаш цахилларг.

ЙѡI хаза яра. Кхуьнга хаьттича, массарел а хаза. Сийна ши бѡьрг, хьаьрса месаш... Нахе кхуѡ хѡуммаѡ ца хоьттура. Лулахой бара хѡрш, цхьана ишколе а ѡхуш. Хаза мехкарий кхечу классашкахь а бара, амма кѡнтана сийна бѡьргаш бен ца гора. Кхѡалгачу классе ваьлча, доттагѡчуьнга дийцира цѡ иза. Шен кѡайле а цунах тешайора. Ткѡа йѡI сийна вилспет хоьхкуш яра. Кху шинга а лора наггахь, ша реза ца хилча, «хьажахьа кхуьнга!» – олий, тѣра ѡхьа а воккхуш. Дегала волчу кхуьнга и лан ца лора, амма лан дезаш хуьлура. Кхечаьрца сиха волу кѡант кхуьнца, доттагѡчо ма-аллара, павидал санна, кѡеда вара. Яппарш а, хѡуѡа а могуьтура. Цѡаьххьана воккхакхиллачу кхуьнан собар а дацара.

Хийцаделлера.

Йолана хаъарий, горий иза? Массарна а гушдерг ца хаа йиш яцара цунна. Клант жима хетара-кх. Цул сов, еаннах ден хьомениг яра иза, доьзалехь къастийна. Итт класс чекхъяьккхича, цуьнан сийначу вилспетах клайн бос лепа «Жигули» хилира. Бехк а барий цуьнан, шел лахарчу классехь хилла шиъ вицвелча? Ткъа «новц» йоьлан доьзална резавара. Къасттина дена. Нана а яра эсала, кьеда, дика амал йолуш, цуо хьовзош хуьлчу эзар буьртиган суьлхъанаша а гойтуш. «Сийна бляьргаша» карзахвохура, дог этладора. Шина клантана цуьнгахь уггаре а цатовриг: даима тола лаар, хлокхо безам гучубаьккхича, ела гертар. Амма «даг чуйра клохцал» дла ца долура. Цеххъана кладделлачу цуо куьйгаш а гелдинера.

Муьлххачу а кхечуьнца нисделча сихха къаьстадерг масех шаре делира. Йолана хаъара уллера хилийта а, дла ца хеца а. Кхуьнан къайле къайлаха йоцу а яра дикка хан – ишколехь хьовха, юьртахь а. Кланта ойла йора: «Езарх ца тоьа, ша везийта а хаа деза. «ГарчI-аьлла» хила веза». Муха? Институте деша ваха барт бира шина накъосто, аьттонна заводе балха а хлуттуш. Керла хьелаш, шортта кегийра а, баккхий а нах, шай-кай яккха аьтто. Дерриг дика дара, цхъана хене дирзинера, ши бутт а балале, халкъалахь ма-аллара, «тас ца Iаьннехъара». Ша воцург кхин цхъаъ вуйла хиира клантана, клайн «Жигули» чохь сийна ши бляьрг ца гича ца мегаш. «Йол массеран ю, ткъа зуда – цхъаьннан», – олуш а хезнера, вайнехан гиллакхех сочинени а язйинера, делахь а «конкурент» лан ца велира. Накъосте къайлаха муьшка яйтира цунна, дерриг талхадеш.

Дикка лийлира, мухха хиънехь, и хиъначу йолана гучу ца волуш. Цхъана дийнахь дуьхьалкхийтира. Дохковаьккхина а ца Iаш, холчухIоттийра, оьглазвахийтира йола.

«Суна хьо воккхахилла моьттура, дика клант а хетара, ткъа ахь дегI давккхина бен ца хилла. Цхъа а бакъо йоцуш, суна кхин дола ма хIотталахь...», – элира йола. ХIинца а цуьнан лерехь дека и дешнаш.

Харц яцара йол. Амма хIара «воккхахиллера». «КъинтIераялахъара суна...», – аларан метта, яппарш а йина, дIавахара. МаслаIат дан гIоьртина доттагI а сацийра: «ХIара мила ю соьга и къамел дан?» – аьлла. Ас-сой самаделира-кх. Йол а яцара ястаяла дагахь. Ши бутт балале, масех шарахь лелийнарг хIаллакдеш, зуда ялийра. ТIаккха, ша бинчу гIуртах ведда, дуьне толлуш, кхерста вуьйлира. Буьйсана сама а волий, ойла йора: «Хъераваьлла со я тилла? ХIара дан мукъане хIун ду?» – бохуш.

Жималла, жималла! Цъа а жоп синтеме ца хуьлура. Дукха хан ялале хуьтттаренна ялийнарг а яхара дла, зудчун метта нус хила а ца лиъна. Ша-шена бинчу тешнабехкаца цъа-а висира жима стаг. Селхана сирла, дегайовхоне хилла дахар, Отеллана санна, макхделира. Бакъду, къарцалора иза. Дегала хиларо гучу ца вала гю дора, хьоланна а, ойланна а догла тоха.

«Соггара хьал-сан ду», – элира къамеле ваьллачу доттагичуьнга. Суна лиъча ду-кх. Ца лиъча-дац!

Амма даг чохъ къахьалла, длаьвше есалла лаьттара. Жималла длаьяллера. Иза а дацара хала. Цу чуьра «клохцал» ца долура дла. Сийна блаьргаш лаьттара дуьхьал, шатайпа йолу церан серло.

Москохара университетете деша яхний хаьара кхунна йол. Цига кхечира. Вол-волуш къамеле велира, це санна, коьртаниг а лардеш. Дладийцина-схьадийцина, институтехъ доьшуш вара хлара а, йоле, шена ца оьшшушехъ, Чеховн кхолларалах реферат язъяйтира. Деккъа «клохцал» бен чохъ ца дисна дог дуза доладелира.

ДоттагI а волура наггахъ гучу. Воккхахиллера иза, амма хлуммаъ дицделла вацара.

Сих-сиха йол хьахайора, «уйт я!» а оьккхуьйтуш. Цъана дийнахъ члагло йира:

– Ас кхетор-м ю хьуна иза шуна хиллачух!

Кхета а йира, иккхинчу церан юкъаметтиган куьзганах дамардарц хуьлуш. Аьке яра иза – йоблан каникулийн хан. Кечвелла араваьллачу кхунна, (лулахой бара уьш) доттагIчун безам кхийтира дуьхьал. Елаелира:

– Хьо мила Iехо воеду, малх санна лепа а лепаш?

ДоттагIчо шен дагахъ даьллинарг охьаланийра.

ТIаккха тIечлагIдира:

Хьан сурт пенах а тоьхна Iаш ма ву иза... Зуда ахъ ма ялаяйтира цуьнга... Бекхам боцуш дуьсур доций хаалахъ айхьа лелош дерг...

Хлара вохийра жьопо:

– Вало делахъ! Хуур ду-кх, цо хлун до... Сурт а гур ду!

Ши дош мукъане а аьлла хилла делара сийначу блаьргаша, дуьне а сендина лелаш волчуьнга! Iадийча санна лаьттира иза, кху шингге а хьобжуш.

– ХIинца хьайн цахъ ю-кх хьо! – доттагIчо аьлча а ца кхийтира, ца тийшира, ца хезира.

ТIаккха, сихха, дош ца олуш, дехъа чу велира – спортивни хорма бен яцара цунна тIехъ.

Цу чохъ дIатийра, тхьосвелча санна, аьлла а, дийцина а доцуш нисделлачунна тIаьхъа ца кхуьуш. Иттех минот елира иштта. Ша хлун дийр ду ца хууш доттагI а виснера. Йола яьккхира юха а йист:

– Валол тIаккха, вай кхин оьшуш ца хилча!

Ша лаъттахъ ву а, стиглахъ ву а ца хууш, висира хлара хлинца.

Иза хиллера бакъдолу Дала тохар! ДоттагI а цIравелира, кхуьнга кхин дош а ца олуш. ЙoI а Москоха дIаяхара. Ша висира хлара. Кийрахъ хълхалера къахълла яцара, беса бара иза. Цул тIаьхъа хилларг, гIан санна дара...

Шераш дIаихира. ЙoI, дешна а яълла, маре яхара. ХIокхо а ялийра зуда. Цул тIаьхъа ши тIом хилира. Замано дайдина, дIанисдинера хилларг, аьлча а цахилларг. Нисдина моьттура-кх. Ца нисдиний хиира, гIазкхаша дIалаьцча. Камери чохъ воллуш гIенах гира, сийначу вилспет тIехъ чу а яълла, кIайн «Жигулица» шен даг чурь араяьлларг.

Самаваьлла, шена мостагIаша бина ницкъ а бицбелла, сахиллалц ойла еш, дагалецамийн кара а вахана, Iийра. Далла хъаставелира, йoIана йинчу восана шена гечдар доьхуш, шена и йовзийтарна хастам а беш. Шина-кхаа дийнахъ чохъ а валлийна, аравалийтира филтрационни лагерера.

Сиха дIаяхара хан. Пхийтта шо ду, луьра, къиза тIом сацийна а. Ирсе нана хилла Iаш ю кхунна езна а, езаш а йолу йoI. Кхузткъа шаре хълагIоьртина хлара шиъ. Ткъа дог... Дог тохарлераниг ду, цу чохъ «кIохцалан» метта хлинца шатайпа йовхо елахъ а. Дукха хан йоццуш Австрехъ вехаш волу кхуьнан доттагI веанера хлара волчу. Вехха хIумма а ца олуш Iийна, цхъана дийнахъ ветIира:

– Делан дуьхъа ала бакъдерг, и хIун дара ахъ цу дийнахъ динарг?! Адамо ма хьойла оха хъан чурь баьхъна некъ!..

Хлинца кийча вара иза хаттарна жоп дала. Корта охъатаIийра:

– КъинтIеравалалахъ суна, боккъал а! Безам бара хьуна иза, сан ваша, безам. Iадавеш а хиллера цуо. Ирсе-м ца янъелира соьга иза... Воккхаве-кха, цуьнан дахар талха мукъане а ас дина цахиларх. Сайниг-м а хир дара деса, и ца евзинахъара!

Велакъежира, ши куьг дIасадохуьйтуш:

– Сийна бIаьргаш, сийна вилспет, кIайн «Жигули...», маржа-я!

Юха а боху ас: бакъ ву и хьекъалча! Ца езний я ца везний – ваха ца ваьхна-кх. Хан яьккхина-кх...

Орга □ 2. 2019